

**ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

1. Брежнева О. Сучасні інноваційні підходи до забезпечення математичної освіти дітей дошкільного віку / О. Брежнева // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету – 2001. – Випуск 1(44). – С. 127 – 132.
2. Кнодель Л. Освітня система в Польщі: традиції та сучасність / Л. Кнодель // Директор школи. Україна. – 2007. – № 5. – С. 60 – 68.
3. Польська система організації освіти: матеріали навч. візиту в освітніх установах Польщі для фахівців освітніх установ України та Росії. – Ломжа: Освітнє товариство прав людини, 20.09 – 03.10.2004 р.
4. Gruszczyk-Kolczynska E., Zielenska E. Dziecięca matematyka. Książka dla rodziców i nauczycieli / E. Gruszczyk-Kolczynska, E. Zielenska. – Warszawa: WSiP, 1997.
5. Gruszczyk-Kolczynska E., Zielenska E. Dziecięca matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych / E. Gruszczyk-Kolczynska, E. Zielenska. – Warszawa: WSiP, 2001.
6. Gruszczyk-Kolczynska E., Zielenska E. Placę i rozpaczam, gdy muszę iść do przedszkola. O kłopotach adaptacyjnych dzieci i o tym, w jaki sposób można je zmniejszyć / E. Gruszczyk-Kolczynska, E. Zielenska // Wychowanie w przedszkolu. – 1998. – № 2.
7. Klim-Klimaszewska A. Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa / A. Klim-Klimaszewska. – Warszawa: Instytut Wydawniczy ERICA, 2012. – 375 s.
8. Kwiatkowska M. Podstawy pedagogiki przedszkolnej / M. Kwiatkowska. – Warszawa: WSiP, 1988.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2013

УДК 37.035.6

Ірина Савка, здобувач Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

**ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

У статті висвітлюються актуальні питання про етапи процесу виховання, управління процесом виховання, розкрито суть, етапи та прийоми виховання, приведено питання про духовність і мораль.

Ключові слова: виховання, суть, умови, прийоми, духовність, етика, виховання, проблеми виховання.
Літ. 10.

Ірина Савка, соискатель Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова,
г. Киев

**ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ
УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

В статье освещаются актуальные вопросы об этапах процесса воспитания, управления процессом воспитания, раскрыто суть, этапы и приемы воспитания, приведены вопросы о духовности и морали.

Ключевые слова: воспитание, суть, условия, приемы, духовность, этика, воспитание, проблемы воспитания.

Iryna Savka, Applicant
National Pedagogical University
by M. Drahomanov

**THEORETICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF NATIONAL EDUCATION OF
YOUTH IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

The article highlights the current issues of process steps in education, management of education, reveals the nature, stages and methods of education, brought the issue of spirituality and morality.

Keywords: education, nature, terms, techniques, spirituality, ethics, morality, education problems of education.

Актуальність проблеми. Значення шкільної економічної освіти та економічного розвитку учнівської молоді пов'язано із вивченням навчального курсу "Основи економіки" – це напрям до цікавого світу економічних знань, необхідність яких у нинішніх умовах ринкової економіки необхідні кожній

людині, кожному випускнику школи, середніх навчальних закладів професійної освіти, студентам, які формують свій високий рівень професійних компетенцій. Економічні знання дають можливість знати про що вивчає економіка як наука, яку роль вона відіграє в житті кожної особистості працівника галузей народного

господарства, яка необхідність у економічних знаннях випускників загальноосвітніх шкіл, ПТУ, ВНЗ:

- що є предметом економіки як науки, як вона тісно пов'язана із іншими науками, історією, правом, математикою, управлінням, виробництвом, технологією, культурою, які її зв'язки і відносини, що вивчаються в економічній науці;

- як економічна наука розглядає і вивчає виробництво, нагромадження і розподіл матеріальних благ, які відносини власності сприяють розширеному відтворенню матеріальних благ, та регулювання пропозиції товарів на ринку продавця;

- які загальнонаукові методи, використовує економічна наука для дослідження розвитку суспільства, накопичення матеріальних благ, кількості грошей в обігу, необхідності податків, інвестицій, інновацій виробництва тих благ, що забезпечують високий добробут і багатство суспільства;

- яка суть бюджету, банківської системи, нормування праці, цінової політики, діяльності підприємства і підприємництва та необхідності розвитку сільськогосподарського виробництва;

- як здійснюються міжнародні економічні відносини України в світовому господарстві та глобальні економічні проблеми у взаємозалежному світі.

Як стверджують І. Трухін, О. Шпак в останні століття метою виховання став усебічний розвиток особистості. Це походить з уявлення, що така людина є більш корисним членом суспільства, що, реалізуючи свої різнобічні можливості, вона здатна почувати себе більш задоволеною життям. Таке розуміння зародилося в ті часи, коли освіта і всебічний розвиток були розкішшю, доступною тільки незначній частині населення. Всебічний розвиток, який здебільшого поєднувався з матеріальним достатком, а тому різко контрастував із вихованням малозабезпечених, переконував у своїх перевагах [9, 7].

Аналіз останніх публікацій щодо проблеми навчання та виховання учнівської та студентської молоді економічним знанням. Слід зазначити, що педагогічній категорії навчання і виховання учнівської молоді основам економічних знань випущено у світ значну кількість навчально-методичної літератури авторів: О.І. Вишневський [1], А.В. Вихрущ [2], М.В. Вачевський, М.В. Мадзігон, Н.М. Примаченко [3], П.В. Вербицька [4], Н.Є. Мойсеюк [5], В.В. Мадзігон [6], О.С. Падалка [7], Н.М. Примаченко [8], І. Трухін, О.Т. Шпак [9], Т.Д. Тхоржевська [10], та інші.

Мета статті – розкрити у процесі дослідження

суть категорії економічного навчання учнівської молоді та виховання як теоретико-методичні основи державної політики в галузі економічного виховання учнівської та студентської молоді до трудової діяльності на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. На всіх етапах розвитку системи освіти важливим завданням було й залишається розвиток особистості вчителя, забезпечення можливостей для його професійного зростання, удосконалення педагогічної майстерності й професійно-педагогічної культури. Сучасній школі сьогодні потрібен учитель, який би не тільки міг оновлювати й удосконалювати зміст своєї діяльності, а й являв собою взірць високої духовності, духовної культури. Успішне вирішення цього завдання можливе при єдності різних шляхів духовного розвитку вчителя, за умов координації діяльності всіх ланок освітньої системи. Індивідуальна робота вчителя щодо розвитку своєї духовної культури доповнюється систематичною роботою педагогічного колективу, органів управління освітою, методичних служб закладів освіти щодо організації умов та специфічних форм діяльності для вчителя, що безпосередньо впливають на розвиток духовної культури, опосередковують складний процес духовного зростання особистості педагога.

Цілеспрямованість виховання означає обґрунтовану послідовність цілей виховання, постійне корегування виховних дій. Ціль визначає характер не лише окремих виховних впливів, а й усього процесу виховання. Мета виховання, як зазначає Н.Є. Мойсеюк – це наперед визначені результати в розвитку й формуванні особистості, яких намагаються досягти в процесі виховної роботи. Знання мети виховання дає педагогу чітке уявлення про те, яку людину він повинен формувати і, природно, надає його роботі необхідну спрямованість і осмисленість [5, 88].

Головну проблему виховання на високому рівні розкриває відомий вітчизняний вчений в галузі педагогіки О. Вишневський, автор стверджує, що у сучасній педагогіці існує чимало пропозицій і підходів до вирішення проблем виховання і розвитку. Їх можна трактувати по-різному. При аналізі будь якого з них, мусимо найперше враховувати, як кожен з них вирішує головну проблему виховання: чому людина повинна поводити себе морально? Чому вона повинна прагнути до здійснення національних ідеалів?

Чому повинна бути самовідповідальною? Якщо відповіді на ці питання немає – пропонується система поглядів уваги варта, вона будується на піску. Автор стверджує, що в тоталітарних суспільствах так питання і не ставиться. Як уже йшлося, людина за комуністичного режиму собою

не керувала: система нагляду змушувала її поводитись так, як їй пропонували. Тим часом, умови свободи проблему мотивації позитивної поведінки оголюють і ставлять гостро. Що за відсутності нагляду спонукатиме людину рахуватися не лише зі своїми інтересами, але й чужими? Сьогодні виховник покликаний чітко знати, як “працює мораль в людині”, як і її свідомості діють національні та інші цінності. Бо не треба доводити, що саме лише знання моральних норм та інших цінностей – позитивної поведінки людини ще не забезпечує.

Традиційно-християнська стратегія виховання дає на ці питання відповідь: головним джерелом мотивації позитивної поведінки людини може бути лише “віра в Когось або в Щось”, що надає сенсу нашому життю і що пояснює головну таємницю – Таїну Буття [1, 213].

За визначенням Н. Примаченко в умовах державотворення на перше місце правомірно висувається завдання виховання громадянина і, відповідно, цінностей, пов’язаних з приналежністю до народу (спільність мови, спосіб мислення, географічні умови, традиції, звичаї, освіта, мистецтво, література, побутова культура та християнські засади культури у розумовому вихованні молоді в українському суспільстві). Автор стверджує, що **культура** – специфічний спосіб організації розвитку життєдіяльності людини, виявлений в результаті матеріальної і духовної праці, сукупності відносин людини з природою, між собою і до самих себе.

Термін “культура” латинського походження (cultura – обробка, розвиток, виховання) і першопочатково означав “обробка ґрунту”. Спочатку під культурою розуміли всі зміни в природному об’єкті, що проходили під впливом людини. Уперше термін “культура” виник в Давній Греції і перекладався як освічений. Весь світ поділявся на освічений та неосвічений.

Все, що було в Греції, вважалося культурним, а за її межами – варвари. Надалі слово “культура” отримало узагальнене значення і ним почали називати все створене людиною. Культура включає у себе результати матеріального і духовного виробництва [8, 14].

Системний аналіз проблем розвитку духовної культури національної самосвідомості і національного виховання в школі передбачає вивчення історико-генетичного аспекту різних форм і напрямків залучення вчителя до духовної культури. У системі освіти царської Росії окремої методичної ланки не існувало. Питаннями методичної роботи займалися інспектори органів освіти, педагогічні ради при гімназіях та університетах, з’їзди вчителів. Так, у 1914 році

Всеросійський педагогічний з’їзд пропонує ввести в школах посади інструкторів з числа досвідчених учителів, які здійснювали б навчання практиків з метою підвищення їх майстерності та пропагували нові наукові відкриття та розробки. Багато в чому функції учителів-інструкторів переросли у функціональні обов’язки методистів. Організаційні форми роботи з учителями та надання їм практичної допомоги отримали загальну назву “методична робота”.

Становлення предметних методик як специфічних наукових галузей педагогіки зумовило й формування науково-методичної діяльності. У такому напрямку провідною була діяльність учених, які здійснювали наукові дослідження в галузі методики. Практичний напрямок було пов’язано з управлінською діяльністю, яка нормувала та регулювала педагогічну працю, та діяльністю, що забезпечувала розробку та впровадження в практику нових методів навчання та виховання. Практичною методичною діяльністю займалися не лише методисти, а й учителі, зазначає В. Мадзігон [6].

До причин, що зумовили становлення методичної служби, слід віднести: необхідність підвищити рівень освіти, рівень професіоналізму вчителів; потреба в оновленні змісту навчання; стрімке зростання наукових досліджень у педагогіці та психології; необхідність організації процесу впровадження результатів наукової роботи в практику школи; формування предметних дидактик.

Як свідчить аналіз наукової літератури та нормативних документів, розвиток методичної служби в Україні до 1991 року тісно пов’язаний зі становленням освіти й розвитком системи підвищення кваліфікації в колишньому Радянському Союзі.

Методична служба – це складна педагогічна система, яка є невід’ємною частиною системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів без відриву від основного місця роботи, тісно пов’язана з історією освіти, швидко реагує на зміни у освітньому просторі, розвиває, узагальнює та затверджує зміни в філософії освіти тощо.

На початковому етапі свого існування головним завданням педкабінетів була організація перепідготовки педагогічних кадрів з урахуванням потреб розвитку країни та вимог до єдиної трудової школи, що були висунуті суспільством. Методична робота з кадрами зводилася до ідейно-теоретичної підготовки, підвищення професійної майстерності та розширення загального культурного кругозору вчителів, зазначає О. Шпак [9].

20-ті роки, не дивлячись на яскраво виражену

політизацію та класово-партійний підхід до сфери освіти, характеризувалися широким творчим рухом, активізацією ініціативи педагогів, яка була спрямована на пошуки таких методів та форм організації навчально-виховного процесу, які б створювали сприятливі умови для формування активності та самодіяльності учнів у всіх формах шкільного життя.

Педагоги, які стояли на позиціях стимулюючого впливу школи на формування мотиваційної сфери учнівської молоді, вважали здійснення принципу трудової школи в його соціалістичному розумінні. Вони розглядали особистість тільки в системі колективних стосунків та недостатньо підкреслювали необхідність уваги до індивідуалізації й диференціації стимулів, до їх орієнтації на індивідуально-психологічні особливості вихованців.

На початку 30-х років комплексні плани та інші новачки засуджувалися, натомість наголошувалося на систематичному контролі за навчанням, політехнізації школи, визначальній ролі вчителя. З середини 30-х років школа поступово поверталася в традиційне русло, наслідуючи багато в чому дореволюційні гімназії.

Наприкінці 30-х рр. ХХ ст. були створені інститути удосконалення учителів (ІУУ), відновлені методичні об'єднання вчителів у школах та районах, які стали основною формою організації та проведення масової роботи з педагогами. Таким чином, державна система методичної служби бере початок з 1938 року, коли були прийняті Положення про методичну роботу в школі, про районний педагогічний кабінет районного відділу освіти та наукове методичне об'єднання вчителів, які затвердили зміни в освіті, що відбулися в 1917 – 1937 роках.

Таким чином, методична робота з учителями визнавалася необхідною ланкою педагогічної діяльності, зміст її був спрямований на підвищення якості всієї навчально-виховної роботи в школі. Були визначені головні завдання методичної роботи з учителями:

- єдність усіх заходів з підвищення ідейно-політичного, теоретичного та методичного рівня;
- диференційований підхід до різних груп учителів;
- дотримання наступності в змісті методичної роботи, взаємозв'язок між її окремими ланками (районні, кушові, шкільні об'єднання).

Положення про методичну роботу 1938 р. визначало основні вимоги до роботи вчителів: єдність діяльності щодо підвищення ідейно-політичного, теоретичного й методичного рівня; взаємозв'язок колективних і індивідуальних форм

роботи; здійснення диференційованого підходу до різних груп учителів; увага до вивчення й диференційованого підходу до різних груп учителів; увага до вивчення й розповсюдження передового досвіду; дотримання послідовності в змісті методичної роботи, взаємозв'язок усіх її ланок (районні, кушові, шкільні об'єднання). Необхідно відзначити, що спеціального завдання щодо розвитку гармонійної особистості вчителя, його національної самосвідомості і національного виховання в школі не висувалося.

Зміст роботи шкільних і кушових методичних об'єднань зумовлювався головною метою – підвищення якості всієї навчально-виховної роботи школи. Так, наприклад, на засіданнях предметних комісій і об'єднань учителів 1 – 4 класів обговорювалися такі питання: вивчення й виконання програм; планування й підготовка до уроку; організація й проведення виховної роботи з предмета; використання на уроці наочності; питання методики повторення й закріплення навчального матеріалу; облік знань учнів; виховання в школярів навичок самостійної роботи; вивчення методичної та спеціальної літератури; обмін досвідом і демонстрація роботи кращих учителів. Обговорення цих питань дозволяло підвищити рівень методичної роботи, зблизити її з практичною діяльністю вчителів, націлити на вирішення важливих питань, які стояли в ті роки перед школою. Однак, поза увагою знову ж таки залишалися індивідуальні потреби педагогів, умови для їх творчого, особистісного зростання [6].

Поступово удосконалюється й методична база, визначаються вимоги до навчальних програм: методична витриманість, історизм, відповідність віковим особливостям учнів, забезпечення потрібного обсягу знань основ наук, умінь, навичок. З 1932 року основною формою навчальної роботи став урок із сталим складом учнів і стабільним розкладом занять (уроків); у навчанні застосовувалися різні методи й способи (систематичний усний виклад матеріалу вчителями, бесіди, розповіді, практично-лабораторні роботи учнів, екскурсії, демонстрування дослідів і приладів, письмові й графічні роботи учнів, самостійна їх робота з підручниками й посібниками та інші; систематичний індивідуальний облік та оцінка знань, умінь і навичок учнів, перевірка їх знань наприкінці навчального року). Всі ці заходи суттєво покращили методичне забезпечення навчально-виховного процесу.

Методична служба в цей час велику увагу приділяла систематичному викладу навчального матеріалу на уроках, застосуванню різних форм,

методів, способів і прийомів навчання; систематично перевірялися знання учнів; учителі початкових класів приділяли більше уваги засвоєнню учнями основ грамоти, письмової та усної мови, арифметики, природознавства, історії тощо; у середніх і старших класах учителі намагалися покращити засвоєння учнями матеріалу навчальних предметів фізико-математичного й природничого циклу; було покінчено з недооцінкою вивчення історії, географії, літератури. Однак, учитель розглядався переважно як транслятор закладених у нормативних документах ідей, положень.

Можна стверджувати, що основні напрями системи методичної роботи склалися в передвоєнні роки. Надалі вони вдосконалюються й продовжують розвиватися, але педагогічні концепції гуманістичної орієнтації не знайшли свого місця в методичній роботі закладів освіти. Проблеми розвитку духовної культури особистості вчителя не розглядалися як специфічний напрямок діяльності методичних служб закладів освіти.

У перші роки другої світової війни місцеві органи народної освіти, методичні служби і вчителі шкіл проводили велику роботу для поліпшення рівня знань учнів, організували суспільно корисну працю та посилювали ідейно-політичне виховання. Велику увагу вчителі приділяли повторенню навчального матеріалу за ті роки, коли учні не вчилися в школах, проведенню додаткових занять, консультацій, допомагали виконувати домашні завдання [7].

Соціально-педагогічні зміни, які відбулися в суспільстві й у світі, були підґрунтям для розробки положення про методичну роботу 1947 року. Основними завданнями методичної роботи з учителями в повоєнний час стає:

- систематичне підвищення ідейно-політичного рівня вчителів;
- удосконалення загально педагогічної й методичної підготовки;
- вивчення й пропагування досвіду роботи кращих шкіл і вчителів;
- самоосвіта.

Колективні форми методичної роботи повинні були поєднуватися з індивідуальними. Особлива увага приділялася виконанню вчителями індивідуальних завдань, поглибленому вивченню методичної проблеми, узагальненню педагогічного досвіду, систематичному вивченню творів класиків та психолого-педагогічної літератури.

Висновки. Відзначимо, що у 90-х роках ХХ століття український народ свідомо обрав шлях розбудови суверенної, незалежної, демократичної, правової, соціальної держави, метою якої є

піднесення української спільноти до найвищого для сучасної епохи рівня цивілізації і культури та інтегрування України у європейське співтовариство.

Реалізація означених перспектив розвитку нашої Вітчизни актуалізує потребу у вихованні громадянина-патріота, гуманіста і демократа.

На тлі глибокої економічної, соціальної, політичної та правової кризи в молодіжному середовищі спостерігається наростання відчуженості, байдужості, відчуття незагребуваності, несправжності життя, дисбалансу між персональною конкурентоспроможністю і психологічним благополуччям особистості у спільноті.

Очевидно, що без таких універсальних моральних і патріотичних цінностей як чесність, совість, відповідальність, гідність, толерантність, свобода, патріотизм не можна сподіватися на поліпшення ситуації у країні. Проблема моралі і патріотизму це вже не просто сфери філософії чи педагогіки. Це прерогатива національної безпеки.

1. Вишивський О.І. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів.* // О. Вишивський. – Дрогобич, “Коло”, 2006. – 608 с.

2. Вихрущ А.В. *Інтеграція української освіти в Європейський освітній простір.* // А. Вихрущ. *Науковий вісник Чернівецького університету.* – Вип. 469. – Чернівці, 2009. – С. 32 – 42.

3. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М. *Основи економіки. Навчальний посібник для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 10 – 11 – 12 класів.* // М. Вачевський, В. Мадзігон, Н. Примаченко. – К.: Педагогічна думка, – 2007. – 612 с.

4. Вербицька П.В. *Громадське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку. Монографія.* // П. Вербицька. – К.: Генеза, 2009. – 384 с.

5. Мойсеюк Н.С. *Педагогіка. Навчальний посібник.* // Н. Мойсеюк. – К.: ВАТ “К ДНК”, 2001. – 608 с.

6. Мадзігон В.В. *Модернізація політехнічних основ поєднання навчання з продуктивною працею учнів в умовах перебудови загальноосвітньої школи.* // В. Мадзігон. / *Молодь і ринок.* – 2009. – №10(57). – С. 63 – 66.

7. Падалка О.С., *Педагогічні технології. Навчальний посібник.* // О. Падалка, А. Насімчук, О. Шпак. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – 253 с.

8. Примаченко Н. *Формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва. Монографія.* Н. Примаченко. – Дрогобич. ДДПУ імені Івана Франка, 2011. – 218 с.

9. Трухін І., Шпак О. *Психолого-педагогічні основи шкільного виховання. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів.* // І. Трухін, О. Шпак. – Дрогобич, Вимір, 2003. – 406 с.

10. Тхоржевська Т.Д. *Православне виховання в історії педагогіки України. Монографія.* // Т. Тхоржевська. – К.: Фенікс, 2008. – 432 с.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2013